

УДК 378.14

СТРУКТУРНО-ЗМІСТОВА МОДЕЛЬ МЕТОДИЧНОГО СУПРОВОДУ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

М.В. Рябова

У статті проаналізовано особливості організації самостійної роботи студентів у процесі дистанційного навчання; уточнено сутність ключових понять; описано технологію розробки структурно-змістової моделі методичного супроводу самостійної роботи студентів в умовах дистанційного навчання.

Ключові слова: самостійна робота, дистанційне навчання, структурно-змістова модель.

СТРУКТУРНО-СМЫСЛОВАЯ МОДЕЛЬ МЕТОДИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ В УСЛОВИЯХ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ

М.В. Рябова

В статье осуществлен анализ особенностей организации самостоятельной работы в процессе дистанционного обучения; уточнены ключевые понятия; описана технология разработки структурно-смысловой модели методического обеспечения самостоятельной работы студентов в условиях дистанционного обучения.

Ключевые слова: самостоятельная работа, дистанционное обучение, структурно-смысловая модель.

STRUCTURAL AND CONTEXTUAL MODEL OF EDUCATIONAL METHODOLOGICAL SUPPORT FOR STUDENTS' INDEPENDENT WORK IN DISTANCE LEARNING

M.V. Rabova

The study is in the area of distance learning. The importance of educational changes has been stated. In the present article the features of independent work of students in the distance learning have been outlined. The meanings of key concept, such as «independent work», «distance learning» have been specified. The development technology of structural and contextual model of methodological support for independent work of students in distance learning has been grounded.

Key words: independent work, distance learning, structural and contextual model.

У вітчизняній освіті відбувається глобалізація багатьох соціальних та культурних процесів, завдяки чому кардинальних змін набуває система ціннісних орієнтацій молодого покоління, яке прагне до активної участі у різних сферах суспільного життя, бажає розв'язувати актуальні особистісно значущі та соціальні проблеми.

Зважаючи на це, відбуваються трансформації у системі вищої освіти, які потребують переходу в навчанні від традиційного пасивного накопичення суми знань до вмотивованого засвоєння студентами технологій здобуття наукової інформації та умінь реалізовувати свої знання в професійній діяльності. З огляду на це навчальний процес у сучасному вищому навчальному закладі має бути спрямований на підготовку компетентного спеціаліста, мобільного на ринку праці, технічно грамотного.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку вітчизняної вищої школи є створення єдиного національного освітньо-наукового інформаційного середовища, впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в освіту та науку. Оскільки запровадження дистанційного навчання є одним із пріоритетних напрямів реформування вищої освіти, який має значний потенціал для підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців, стає необхідною розробка науково-теоретичних засад організації самостійної роботи студентів в умовах дистанційного навчання.

Аналіз досліджень і публікацій засвідчує, що проблеми дистанційного навчання є об'єктом досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Концептуальні науково-педагогічні засади дистанційного навчання у вищій школі розробляли О. Андреєв, В. Биков, Г. Брітченко, М. Євдокимов, Т. Зайченко, В. Кухаренко, В. Олійник, Є. Полат, П. Стефаненко, В. Стрельников, Б. Шуневич. Організаційно-педагогічні засади дистанційної професійної підготовки спеціалістів у вищій школі висвітлено у працях М. Гайдук, Н. Жевакіної, В. Жулкевської, О. Кареліної, В. Лукіна, Н. Мелюхіної, О. Птахіної, О. Хмель та ін.

Однак, уточнення потребують теоретичні і методичні засади організації самостійної роботи студентів у системі дистанційного навчання.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні та структурно-змістової моделі ефективної організації самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів в умовах дистанційного навчання.

Соціально-економічні зміни, що відбуваються в країні, потужність ринкових взаємин та розвитку культурних процесів у сучасному суспільстві, входження України в загальноєвропейський і світовий освітній простір здійснюють безпосередній вплив на систему освіти, зокрема вищу [10]. На освітньому порталі (<http://www.osvita.org.ua/>) зазначається, що дистанційна освіта надзвичайно актуальна. Причина такої успішності криється в масовій перепідготовці і підготовці кадрів. Соціологи провели опитування серед випускників шкіл України і з'ясували, що 65% респондентів бажають здобути вищу освіту. Тим часом, діюча система вищої освіти дозволяє прийняти на денну і заочну форму навчання тільки 35% майбутніх студентів. У результаті решта охочих не потрапляє до ВНЗ. У зв'язку з цим популярність дистанційної форми навчання стрімко набирає оберти.

Упровадження новітніх досягнень, акцентованих на самостійність у навчанні в сучасній освіті стає дедалі актуальнішим. Це пов'язано з широким використанням інформаційних технологій. Саме вони дають змогу ефективно реалізовувати самоосвітню діяльність тих, хто навчається. І це цілком логічно, адже кредитно-модульна система оцінювання знань передбачає, що на самостійну роботу студентів повинно виділятися не менше п'ятдесят відсотків всього навчального навантаження. Та не тільки зовнішні причини, які відбуваються в освіті, спонукають освітян все більше уваги приділяти організації самостійної роботи студентів та учнів, а й ціла низка внутрішніх причин, однією з яких є головна – неспроможність учорашніх випускників вищих навчальних закладів через брак самостійності, самоорганізованості, нездатності до самоосвіти, самонавчання, повноцінно працювати за своєю спеціальністю [5].

На сьогодні у сучасній теоретичній та методичній літературі не існує одностайної думки стосовно визначення поняття «дистанційне навчання» – (скорочено – ДН). У сучасних вітчизняних та іноземних наукових працях розвиток дистанційного навчання поділяють на різну кількість поколінь залежно від того, які технології навчання, засоби зв'язку, досягнення науки і техніки використовуються в той чи інший історичний період, у якій країні тощо [13, с. 15].

Уточнимо сутність поняття дистанційного навчання, опираючись на погляди і думки вітчизняних та зарубіжних науковців.

Так, російський дослідник В. Домрачов визначає дистанційне навчання як заочне навчання на новій сходинці розвитку завдяки бурхливому поширенню інформаційних технологій [4]. Вітчизняний науковець В. Биков виокремлює такі два типи дистанційного навчання, як традиційне дистанційне навчання (або заочне навчання) і е-дистанційне навчання, розрізняючи їх у залежності від тих засобів зв'язку та інформаційних технологій, що використовуються [1]. Поняття «дистанційне навчання» він визначає як форму організації навчального процесу, за якою її активні учасники (об'єкт і суб'єкт навчання) досягають цілей навчання, здійснюючи навчальну взаємодію принципово і переважно на відстані. Для е-дистанційного навчання характерним є те, що активні учасники навчального процесу здійснюють переважно індивідуалізовану навчальну взаємодію як асинхронно, так і синхронно в часі, переважно і принципово використовуючи електронні транспортні системи доставки засобів навчання та

інших інформаційних об'єктів, медіа навчальні засоби та інформаційно-комунікаційні технології [1]. Щодо вживання по відношенню до учасників навчального процесу понять «об'єкт та суб'єкт навчання» зауважимо, що сучасна педагогічна наука вважає суб'єктом навчання не тільки викладача, але й студента. Тому у визначенні вбачаємо доцільним говорити про суб'єктів навчання.

Н. Буркіна визначає дистанційне навчання як цілеспрямований процес інтерактивної взаємодії суб'єктів навчання (тьютора та слухачів) на всіх етапах навчального процесу, що ґрунтується на використанні інформаційних технологій, реалізується за певною методичною системою та не залежить від розташування учасників у просторі й часі [2, с. 7].

На основі здійсненого аналізу наукових джерел, сформулюємо визначення: дистанційне навчання – це новий спосіб реалізації процесу навчання, заснований на використанні сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, що дозволяють здійснювати навчальну взаємодію між суб'єктами, що забезпечує оперативний зворотний зв'язок.

На нашу думку, ефективність організації дистанційного навчання значною мірою залежить від якості самостійної роботи, яку здійснюють студенти у ході навчального процесу. Підтвердження цієї ідеї знаходимо у працях науковців. Так, Л. Нічуговська зазначає, що нова парадигма сучасної освіти орієнтує навчальний процес у вищій школі на створення для студентів можливостей займати не просто активну, а творчу ініціативну позицію, спрямовану на самостійний пошук нових знань, на досягнення нових пізнавальних орієнтирів в опануванні майбутньою професійною діяльністю. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває організація самостійної роботи студентів з наступним тестуванням якості знань і навичок, що в свою чергу, вимагає пошуку ефективних технологій, реалізація яких не лише узгоджується з цілями навчання, виховання, а й забезпечує розвиток особистості шляхом її самонавчання [9].

Самостійну роботу студентів можна визначити як заплановану пізнавальну та методично направлену діяльність, яка здійснюється без втручання викладача для досягнення конкретного результату [3, с. 36]. Самостійна робота студентів покликана забезпечити не лише оволодіння студентами кожною дисципліною, але й для формування в них навичок самостійної роботи взагалі, в навчальній, науковій, професійній діяльності, здатності приймати на себе відповідальність, самостійно вирішувати проблему, знаходити конструктивні рішення, вихід з кризової ситуації тощо. Значення самостійної роботи виходить далеко за межі окремої дисципліни, у зв'язку з чим необхідно розробляти стратегію формування системи умінь і навичок самостійної роботи. Зміст самостійної роботи має подвійний характер. З одного боку, це сукупність навчальних та практичних завдань, які повинен виконати студент у процесі навчання. З іншого – це спосіб діяльності студента щодо виконання відповідного навчального теоретичного чи практичного завдання.

Розробляючи структурно-змістову модель методичного супроводу самостійної роботи студентів у своєму дослідженні, з'ясуємо сутність самого поняття. Модель – певний заміник реального об'єкта чи явища, котрий зберігає важливі для дослідження характеристики, ознаки і зв'язки феномена, але зручніший, придатніший для роботи з ним, зокрема з точки зору кількості ознак. Результативність моделювання буде значно вищою, якщо при побудові моделі й перенесенні результатів на оригінал можна скористатися певною теорією, яка уточнює ідею подоби між моделлю та оригіналом. Необхідно зважати на те, що моделювання певного об'єкта може й не надати повної інформації про нього. Ця риса моделювання є суттєвою у тому випадку, коли моделюється складна система, на яку впливають багато факторів.

Крім визначень методу моделювання через властивості різноманітних видів моделей, існує також визначення моделювання, що відображає його гносеологічні функції. Так, А. Кочергін розуміє під моделюванням «метод опосередкованого пізнання за допомогою штучних або природних схем, що зберігають певні особливості об'єкта дослідження, що дає можливість уявити цей предмет і надати про нього нові знання» [7, с. 36-37].

Основне завдання побудови дієвої моделі організації самостійної роботи студентів в процесі дистанційного навчання полягає в тому, щоб усі складові елементи, знакові новоутворення відображали максимально повно об'єкт дослідження, тобто створена модель повинна відповідати вимогам надійності й валідності, що застосовуються до всіх методів наукового пізнання.

Отже, аналізуючи погляди, представлені вище, доходимо висновків, що моделювання є універсальним методом, який широко застосовується в освіті. Модель – це концептуальний інструмент, орієнтований, в першу чергу, на управління процесом або явищем, яке моделюється [8, с. 221].

Структурно-змістова модель методичного забезпечення самостійної роботи студентів ВНЗ розуміється як опис цілей навчання, поданий у вигляді системи основних завдань; сукупності принципів, пов'язаних з підготовкою студента; форм та методів навчання; етапів підготовки до діяльності; педагогічних умов; результату.

Згідно з положеннями теорії функціональних систем П. Анохіна, концептуальна модель охоплює три

блоки: цільовий, змістовно-операційний та результативний. Цільовий блок містить мету та завдання; змістовно-операційний – принципи, умови, етапи, форми й методи формування готовності майбутніх фахівців до роботи у системі дистанційного навчання; результативний – критерії та результат (рис. 1).

Як відомо, якість професійної підготовки залежить від ступеня обґрунтованості трьох основних моментів: мети навчання (для чого вчити), змісту навчання (чому навчати) і принципів організації навчального процесу (як навчати).

Рис. 1. Структурно-змістова модель методичного супроводу самостійної роботи студентів

Відповідно до розробленої нами структурно-змістової моделі, у процесі організації самостійної роботи студентів необхідно вирішити ряд завдань: 1) ознайомлення студентів зі специфікою діяльності в системі дистанційної освіти, 2) усвідомлення сутності роботи в умовах відкритої освіти; 3) оволодіння необхідними професійними (інформаційними, комунікаційними) вміннями; 3) розвиток спрямованості студентів на діяльність у системі ДН, цінностей та мотивів, які спонукають працювати у віртуальному просторі; 4) активізація здатності до саморегуляції; 5) розвиток рефлексивних здібностей.

Поетапне вирішення кожного із зазначених завдань приводить до підвищення результативності самостійної роботи в системі ДН. Закономірності навчання (педагогічного процесу у вищій школі) – це об'єктивні, суттєві і стійкі зв'язки у навчальному процесі, що зумовлюють його ефективність.

Наступним компонентом структурно-змістової моделі визначено етапи організації самостійної роботи студентів: орієнтувальний, пізнавально-перетворювальний, контрольньо-рефлексивний.

Основною метою орієнтувального етапу є формування мотивації; усвідомлення необхідності виконання завдання самостійної роботи, з'ясування можливостей студента до оволодіння новим матеріалом; постановка власних цілей діяльності; формування плану діяльності.

На означеному етапі системоутворювальними процесами є організація і спілкування. Основним результатом орієнтувального етапу є адаптація студента до нового навчального середовища, що полягає в позитивному ставленні до нового статусу та обраного фаху, повноцінне включення в нову систему міжособистісних стосунків, формування мотивації до самостійної навчальної діяльності, а також до вивчення дисципліни (теми).

Далі ми розглядаємо пізнавально-перетворювальний етап, метою якого є оволодіння знаннями, набуття досвіду пізнавальної діяльності; розвиток комунікативних умінь, набуття навичок самоуправління. На цьому етапі передбачається створити студенту умови для засвоєння змісту навчальної дисципліни. Керуючись принципами елективності навчання, поєднання алгоритмічної, евристичної та

творчої діяльності при проектуванні дистанційного курсу, викладач забезпечує умови для залучення студента до навчальної діяльності. Однак, на відміну від традиційного навчання це залучення опосередковане і відбувається за допомогою відповідних засобів. Основними засобами на цьому етапі є схема логічних внутріпредметних зв'язків, схема опрацювання теми; робочий зошит; бібліотека навчальних матеріалів [8].

Кожний студент є унікальним, має певний власний досвід та індивідуальні особливості. Індивідуальний підхід передбачає можливість створення умов для саморозвитку і самореалізації студента, виявлення та формування його особистісних якостей, вибору «траєкторії розвитку» [11].

Основним результатом пізнавально-перетворювального етапу є сформованість предметних знань, розвиток когнітивних вмінь, оволодіння способами пізнавальної, професійної діяльності, набуття досвіду творчої діяльності.

Наступним етапом технології визначаємо контроль-рефлексивний етап. Метою якого є контроль, аналіз та корегування результатів навчальної діяльності з боку студента як суб'єкта діяльності, набуття досвіду рефлексивної діяльності. У дистанційному навчанні контроль-рефлексивний етап має забезпечувати постійний зворотний зв'язок між викладачем і студентом. Особливістю цього етапу є те, що в умовах віддаленості суб'єктів, не маючи можливості постійно взаємодіяти та очно спілкуватися, провідним компонентом навчальної діяльності є самоконтроль і рефлексія, які здійснюються студентом після опрацювання певного завершеного блоку. У зв'язку з цим, маємо враховувати і надавати студенту такі завдання, для яких передбачається досягнення певного результату за визначений проміжок часу, і такі засоби, що дозволяють здійснювати оцінювання результату.

За допомогою зворотного зв'язку ми отримуємо лише відомості, що процес засвоєння відбувається без відхилень. У протилежному випадку, необхідне втручання або з боку викладача, або з боку самого студента. У дистанційному навчанні контроль за результатами навчальної діяльності студента з боку викладача опосередкований за допомогою відповідних засобів. Студент здійснює самоконтроль за допомогою наданих викладачем засобів і таким чином відслідковує результати своєї діяльності. До засобів контролю відносимо тести, автоматизовані тренажери, відповідні типи завдань у робочому зошиті, електронну таблицю результатів студента. Запропоновані засоби передбачають обов'язково зворотний зв'язок (оперативний або відстрочений у часі).

Технологія дистанційного навчання являє собою цілісну систему дій викладача і студента, поетапна реалізація яких сприяє соціальній адаптації студента, підвищенню рівня його самоорганізації й самоуправління. Така технологія є інваріантною; на її основі будується компонентний склад дистанційного курсу. Ключовими суб'єктами у реалізації цієї схеми виступають викладач і студент, які взаємодіють переважно на відстані, віддалено. Мета їх взаємодії полягає у досягненні успішної адаптації студентів до умов дистанційного навчання та майбутньої професійної діяльності, а також підвищенні ефективності професійної підготовки. Реалізації цієї мети сприятимуть втілені у компонентах педагогічної системи дистанційного навчання (принципах, змісті, методах, формах, засобах) умови оптимізації. Упровадження означеної технології у формі структурно-змістової моделі передбачає розробку конкретних засобів організації й управління для суб'єктів навчання відповідно до її етапів, що мають на меті забезпечувати набуття досвіду організації самостійної діяльності та управління нею.

Література

1. Биков В.Ю. Технологія створення дистанційного курсу: Навчальний посібник / В.Ю. Биков, В.М. Кухаренко, Н.Г. Кухаренко, О.В. Рибалко, Ю.М. Богачков; за заг. ред. В.Ю. Бикова та В.М. Кухаренка – К.: Міленіум, 2008. – 324 с.
2. Буркіна Н.В. Проектування методичної системи дистанційного навчання математики у вищих навчальних закладах: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Буркіна Наталя Валеріївна. – Черкаси, 2009. – 21 с.
3. Гордієнко Т.П. Організація самостійної роботи студентів / Т. П. Гордієнко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка. Вип. 23. Серія: педагогічні науки. – Чернігів: ЧДПУ, 2004. – № 23. – С.159-163.
4. Домрачев В.Г. Дистанционное обучение: возможности и перспективы / В.Г. Домрачев // Высшее образование в России. – 1994. – №3. – С. 10-12
5. Козаченко О.І. Болонський процес в дії / О. І. Козаченко// Україна – суб'єкт європейського освітнього простору. – К.: Видавництво Європейського університету, 2005. – 56 с.
6. Койчева Т.І. Моделі дистанційного навчання та їх організаційно-педагогічне забезпечення / Т.І. Койчева // Педагогічні науки: зб. наук. пр. – Херсон : Айлант, 2000. – Вип. 15. – С. 118–123.
7. Кочергин А. Н. Моделирование мышления / А. Н. Кочергин. – М.: Наука, 1969. – 224 с.
8. Лекції з педагогіки вищої школи: Навчальний посібник / За ред. В.І. Лозової. – 2-е вид., доп. і випр. – Харків: «ОВС», 2010 – 480 с.
9. Нічуговська Л.І. Економіка освіти в контексті глобалізації /Л. І. Нічуговська, О. Г. Фомкіна // Пост методика. – 2007. – №1 (72). – С.15 – 18.

10. Стрельников В. Ю. Информационные технологии обучения [Текст] : сборник научных трудов / В.Ю. Стрельников // Проблемы освіти : Наук.-метод. зб. – К. : Наук.- метод. центр вищої освіти, 2004. – Вип.35. – С. 84–94 .
11. Стрельников В.Ю. Технологии дистанционного обучения у вищій Школі /В.Ю. Стрельников // Нові технології навчання: Науково-методичний збірник. –2004. – №36. – С. 41-51.
12. Стрельников, В. Ю. Информационные технологии обучения [Текст] : сборник научных трудов / В.Ю. Стрельников // Проблемы освіти : Наук.-метод. зб. – К. : Наук.- метод. центр вищої освіти, 2004. – Вип.35. – С. 84–94 .
13. Щенников С.А. Пионер открытого дистанционного образования в России / С.А. Щенников // Высшее образование в России. – 2005. – № 7. – С. 27–29.

References

1. Bykov V.Yu. Tekhnolohiya stvorenniya dystantsiynoho kursu: Navchal'nyy posibnyk / V.Yu. Bykov, V.M. Kukhareno, N.H. Kukhareno, O.V. Rybalko, Yu.M. Bohachkov; zazah. red. V.Yu. Bykova ta V.M. Kukharena.– K.: Milenium, 2008. – 324 s.
2. Burkina N.V. Proektuvannya metodychnoyi systemy dystantsiynoho navchannya matematyky u vyshchyykh navchal'nykh zakladakh: avtoref. dys... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Burkina Natalya Valeriyivna. – Cherkasy, 2009. – 21 s.
3. Hordiyenko T.P. Orhanizatsiya samostiynoyi roboty studentiv / T. P. Hordiyenko // Visnyk Chernihivs'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. T.H. Shevchenka. Vyp. 23. Seriya: pedahohichni nauky. – Chernihiv: ChDPU, 2004. – # 23. – S.159-163.
4. Domrachev V.G. Distantionnoe obuchenie: vozmojnosti i perspektivy / V.G. Domrachev // Vyisshее obrazovanie v Rossii. – 1994. – №3. – S. 10-12
5. Kozachenko O.I. Bolons'kyi protses v diyi / O. I. Kozachenko// Ukrayina – sub'yeht yevropeys'koho osvith'oho prostoru. – K.: Vydavnytstvo Yevropeys'koho universytetu, 2005. – 56 s.
6. Koycheva T.I. Modeli dystantsiynoho navchannya ta yikh orhanizatsiyno-pedahohichne zabezpechennya / T.I. Koycheva // Pedahohichni nauky: zb. nauk. pr. – Kherson : Aylant, 2000. – Vyp. 15. – S. 118–123.
7. Kochergin A. N. Modelirovanie myishleniya / A. N. Kochergin. – M.: Nauka, 1969. – 224 s.
8. Leksiyi z pedahohiky vyshchoyi shkoly: Navchal'nyy posibnyk / Za red. V.I. Lozovoyi. – 2-e vyd., dop. i vypr. – Kharkiv: «OVS», 2010 – 480 s.
9. Nichuhovs'ka L.I. Ekonomika osvity v konteksti hlobalizatsiyi /L. I. Nichuhovs'ka, O. H. Fomkina // Post metodyka. – 2007. – #1 (72). – S.15 – 18.
10. Strel'nikov V. Yu. Informatsiyni tekhnolohiyi navchannya [Tekst] : sbornyk nauchnykh trudov / V.Yu. Strel'nikov // Problemy osvity : Nauk.-metod. zb. – K. : Nauk.- metod. tsentr vyshchoyi osvity, 2004. – Vyp.35. – S. 84–94 .
11. Strel'nikov V.Yu. Tekhnolohiyi dystantsiynoho navchannya u vyshchiy Shkoli /V.Yu. Strel'nikov // Novi tekhnolohiyi navchannya: Naukovo-metodychnyy zbirnyk. –2004. – #36. – S. 41-51.
12. Strel'nikov, V. Yu. Informatsiyni tekhnolohiyi navchannya [Tekst] : sbornyk nauchnykh trudov / V.Yu. Strel'nikov // Problemy osvity : Nauk.-metod. zb. – K. : Nauk.- metod. tsentr vyshchoyi osvity, 2004. – Vyp.35. – S. 84–94.
13. SCHennikov S.A. Pioneer otkryitogo dystantsionnogo obrazovaniya v Rossii / S.A. SCHennikov // Vyisshее obrazovanie v Rossii. – 2005. – № 7. – S. 27–29.